

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

*Божко Ольга
Науковий керівник – проф. Кодлюк Ярослава*

ДО ПРОБЛЕМИ УСВІДОМЛЕНОГО ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Організація освітнього процесу у школі першого ступеня відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти націлює на повноцінну реалізацію компетентнісного підходу, який першочергово передбачає набуття молодшими школярами ключових компетентностей, домінуюче місце серед яких займає «навчання впродовж життя» (уміння вчитися) [8]. Зазначена компетентність інтегрує в собі інформаційну культуру особистості, медіаграмотність, уміння працювати з підручником та ін. і ґрунтується на здатності молодших школярів усвідомлено читати. З іншого боку, уміння читати з розумінням, висловлювати власну думку усно і письмово є наскрізними вміннями, спільними для всіх ключових компетентностей.

Проблема формування в молодших школярів усвідомленого читання вивчалася дослідниками аспектно, зокрема: розкрито психологічні основи читання як діяльності (А. Будний, Н. Чепелева); розроблено методику формування в молодших школярів читацької компетентності (В. Мартиненко, О. Савченко); обґрунтовано технологію організації роботи з підручником в початковій школі (Я. Кодлюк, О. Радченко).

Мета статті: розкрити змістовий аспект поняття «усвідомлене читання молодших школярів».

Відповідно до Типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти (1-2 та 3-4 класи) зміст усвідомленого читання найширше представлений у мовно-літературній освітній галузі, оскільки автори виділили спеціальну змістову лінію для реалізації читацької компетентності – «Читаємо». Саме ця лінія націлена на формування в учнів повноцінної навички читання, а серед провідних освітніх результатів початкового періоду навчання зазначено повноцінне опанування навичкою усвідомленого читання [8]. Вважають, що таке читання стане засобом вивчення інших навчальних дисциплін, а також забезпечить ефективне засвоєння пропонованого змісту на наступних етапах здобуття освіти.

Щоб розкрити сутність поняття «навичка усвідомленого читання», з'ясуємо значення таких термінів: «навичка», «усвідомлений», «читання». У психолого-педагогічній науці навичку традиційно трактують як дію, складники якої у процесі свого формування автоматизуються; як уміння, доведене до реально можливого автоматизму. Усвідомлений – це той, що досягається розумом, сприймається свідомо, повністю зрозумілий. Читання трактують як одну із важливих форм комунікації особистості, процес відтворення звукової форми слова за

її буквеною моделлю та отримання інформації з тексту [2]. Дослідження літературних джерел [1; 2] показало, що свідомість читання пояснюється як розуміння авторського задуму, усвідомлення всіх художніх засобів, що використовуються для реалізації цього задуму, осмислення власного ставлення до прочитаного.

У методичній літературі термін «усвідомлене читання» використовується у таких двох значеннях:

– перше пов'язане з оволодінням саме процесом читання (техніка читання), тобто дане словосполучення використовується, коли йдеться про те, наскільки свідомо дитина виконує ті дії, що складають звучання друкованих знаків: знаходять голосні, співвідносять їх зі складами тощо;

– друге стосується читання в широкому розумінні. У цьому значенні термін співвідноситься відповідно з рівнем самого процесу читання: розуміння значення кожної мовної одиниці тексту, розуміння ідеї твору та задуму автора [7].

Як синонімом зазначеному терміну вживається поняття «читацька компетентність», яку О. Савченко тісно пов'язує з розумінням тексту. Відома дослідниця вважає її «базовою для читача будь-якого віку, якщо він прагне не лише ознайомитись з ним (текстом. – О. Б.), а й усвідомити смисл, передати свої враження від прочитаного» [5, с. 6].

Усвідомлене читання – це таке читання, під час якого активно задіяна розумова діяльність школяра. Досліджуючи дану проблему, нами встановлено, що опанування процесом усвідомленого читання потребує від молодшого школяра доволі високого рівня розвитку його розумових операцій, а саме аналізу та синтезу. Повне і глибоке розуміння відбувається за допомогою умінь молодших школярів розчленовувати (ділити) текст на частини, встановлювати зв'язок між цими частинами, віднаходити найсуттєвішу інформацію та узагальнювати її, формулювати головну думку твору.

Розуміння, на думку О. Савченко, може відбуватися на різних рівнях: розуміння учнем більшої частини слів у тексті, які вжиті в прямому і в переносному значенні; розуміння кожного речення тексту; розуміння смислових та ідейних зв'язків між реченнями і частинами тексту; розуміння ідеї прочитаного [5].

Відомий також інший підхід до виокремлення рівнів розуміння учнями прочитаного у процесі оволодіння навичкою читання: перший – учень правильно сприймає окремі факти та події у їх логічній послідовності; другий – розуміння дитиною зв'язків між фактами та як ці факти утворюють цілісний образ; третій – усвідомлює елементи змісту та вміє відрізняти головне від другорядного; четвертий – може зрозуміти думку автора, суть прочитаного, оцінити події та вчинки дійових осіб; п'ятий – дитина виділяє позитивні якості або недоліки твору; шостий – відчуває красу мови художнього твору [2].

Низка авторів (О. Заїка, Н. Светловська) зазначає, що свідомість читання формується у комплексі із правильністю, швидкістю та виразністю. Вказані якості взаємопов'язані між собою та взаємозалежні одна від одної [3; 7].

Формування навички усвідомленого читання пронизує усі етапи роботи з текстом. Тому, на думку науковців, у цьому процесі важливі і вступне слово вчителя про твір, і словникова робота, і запитання для слухання та ін., оскільки вже на цих етапах починається розуміння учнями твору і до ознайомлення з ним їх потрібно готувати, налаштовувати на сприйняття [4; 5]. Неабияке значення має також використання різних видів роботи з текстом (самостійне формулювання учнями запитань до тексту, складання плану твору, переказ прочитаного та ін.) [3].

Варто вказати на важливість і доречність словникової роботи у процесі формування навички читання, оскільки цей вид діяльності забезпечує не лише розуміння дітьми окремих слів, а й сприяє усвідомленню змісту всього навчального тексту.

Таким чином, аналіз наявного наукового фонд, педагогічного досвіду та власне бачення проблеми дослідження дають підстави дійти таких висновків: усвідомлене читання є однією із основних і важливих навичок для подальшого навчання дитини у школі і формування в неї ключових компетентностей; свідомість охоплює розуміння не лише певних слів, а й цілого тексту, його змісту, ідеї та задуму автора; формування зазначеної навички відбувається не ізольовано, а в комплексі з іншими читацькими вміннями; основна мета формування усвідомленого читання – навчити дитину розуміти те, що вона читає.

Враховуючи зазначене вище, пропонуємо авторське тлумачення зазначеного феномена: усвідомлене читання – це глибинне занурення у зміст прочитаного, у процесі якого відбувається активне сприймання і відтворення тексту з переробкою отриманої інформації та розумінням її ідейної сторони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буднеев Р. Н., Буднеева Е. В. Что это значит – учить читать? Начальная школа. 1998. № 3. С. 5–9.
2. Заїка О. Формування навички свідомого читання у молодших школярів як передумова успішного навчання в основній школі. Українська література в загальноосвітній школі. 2007. № 6. С. 11–14.
3. Кодлюк Я. П., Янченко О. Я. Робота з підручником на уроках у початковій школі: посібник для вчителя початкової школи / за ред. О. Я. Савченко. К.: Наш час, 2009. 104 с.
4. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. К.: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
5. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. Початкова школа. 2017. № 8. С. 6–12.
6. Светловская Н. Н. Методика обучения чтению: что это такое? Начальная школа. 2005. № 2. С. 9–13.
7. Столяренко Л. Д. Основы психологии. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 671 с.
8. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. К.: Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.